

Кошовий С. А.

ORCID: 0000-0002-1079-1040

кандидат історичних наук, головний консультант

Апарат Верховної Ради України

м. Київ, Україна

ДЕРЖАВИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ В КОНТЕКСТІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСІВ КИТАЮ

Ключові слова: Китай, Центральна Азія, Центрально-Азіатський регіон, міжнародні актори, зовнішня політика, міжнародні відносини.

Центрально-Азіатський регіон займає поєднувальне становище між західними і східними частинами Євразії. Географічне розташування Центральної Азії, до якої відносять Казахстан, Узбекистан, Туркменістан, Киргизія і Таджикистан, визначає її геополітичні вектори, а саме: на сході – Китай і країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону, на півдні – Афганістан і країни Близького та Середнього Сходу, на заході та півночі – Кавказ, Туреччина, Європа, РФ.

Держави Центральної Азії (далі – ЦА) приваблюють міжнародних гравців не лише вигідним географічним розташуванням, а й наявним значним власним енергетичним і сировинним потенціалом, включно з такими важливими ресурсами, як уран і рідкоземельні метали.

Китай розглядає співробітництво із ЦА через низку призм. По-перше, крізь призму геополітичної конкуренції з метою не допустити варіанта розвитку подій, коли регіон буде підконтрольний іншій державі або налаштований агресивно стосовно Китаю. По-друге, через призму розвитку Сінцзяну, який значною мірою розвивається завдяки торгівлі з Центрально-Азіатським регіоном, близько 75 % його товарообігу припадає на держави ЦА, реалізуючи таким чином сценарій КНР власної розбудови Євразійського простору.

Китай нині є країною, політична, економічна присутність та реалізація концепту «м'якої сили» якої у Центральній Азії є значною [1, с. 128] і надалі тільки зростатиме як у середньостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Решта міжнародних гравців, включно із США, Японією, Туреччиною, Євросоюзом, Німеччиною, Індією, Республікою Корея, впливають на ситуацію в ЦА значно менше.

При цьому варто пам'ятати, що контакти Центральної Азії з Китаєм мають глибокі історичні коріння. Китай протягом тисячоліть підтри-

мував розгалужені політико-дипломатичні зносини, економічні, гуманітарні й історичні зв'язки з ЦА, завдяки яким Китай досягав істотних успіхів у цьому регіоні.

З початком 2000-х рр. держави ЦА рішуче відгукнулися щодо участі у різноманітних програмах економічного співробітництва й інвестиційних пропозиціях (насамперед в енергетиці) Китаю, який перетворився на ключового зовнішньоекономічного партнера, чому передувало успішне вирішення питань про демаркацію кордонів держав регіону. Економічна привабливість Китаю стала ще більш очевидною у червні 2001 р., коли «Шанхайську п'ятірку» було переформатовано у багатосторонню організацію міждержавного співробітництва, відому як «Шанхайська організація співробітництва» (ШОС). Крім торгово-економічної співпраці, проглядається безпекова взаємодія у рамках ШОС – перемогти «три сили зла» (тероризм, сепаратизм, екстремізм). Держави ЦА надають посилену підтримку китайській стороні в боротьбі проти ідеї відновлення «Східного Туркестану» та інших терористичних угруповань.

Для подальшого розвитку своєї економіки Китай потребує надійного, гарантованого та безпечного шляху постачання сировини, включно з енергоресурсами. З іншого боку, керівництво КНР стимулює експорт вироблених власних товарів, здійснюючи масштабну експансію на ринки Центральної Азії.

Наразі китайські економічні проекти доповнюються інфраструктурними та логістичними, які за своїм характером і масштабом є інтеграційними: створення єдиної транспортно-логістичної інфраструктури, формування в регіонах ЦА, що є прикордонними з КНР, зон вільної торгівлі, кредитування економік держав ЦА, поглиблення торгівельних зв'язків, збільшення валютних потоків, ширшої практики застосування розрахунків у національних валютах, людських контактів, сприяння створенню нового алгоритму співробітництва в регіоні. Підтверджено готовність до лібералізації візового режиму, фінансово-інвестиційної діяльності, обміну технологіями, розширення можливостей для експорту широкої номенклатури продовольчих товарів з держав ЦА до Китаю.

КНР є потужним інвестором у держави регіону. Так, наприкінці 2020 р. загальний обсяг інвестицій Китаю в державах ЦА становив близько 40 млрд дол. США, половина з яких надійшла на ринок Казахстану, а кількість китайських фірм, що працюють у регіоні, на кінець 2021 р. становила 7700 підприємств та організацій [2]. Китайське керівництво, підтримуване в цих амбітних бажаннях лідерами держав ЦА, поставило за мету збільшити двосторонню торгівлю з регіоном до 100 млрд дол. США до 2030 року та зазначає, що за останні

20 років цей показник суттєво зріс – з 1,5 млрд дол. США до 70 млрд дол. США у 2020 році [3].

За останнє десятиліття Китаю фактично вдалося позбутися вуглеводневої російської монополії, реалізувавши систему стратегічних нафтопроводів (Казахстан) і газопроводів (Туркменістан – Узбекистан – Казахстан), що є альтернативними російським маршрутам постачання. Держави ЦА є основними постачальниками трубопровідного природного газу для Китаю (обсяг поставок протягом січня – грудня 2022 р. близько 41 млрд м³).

Крім цього поживалась співпраця в несировинному секторі. Вона охоплює зв'язок, інформаційні технології, виробництво текстилю, будівельних матеріалів, транспорт, хімічне виробництво, нафтогазову переробку, металургію, туризм, фінанси. Віднедавна розпочалась співпраця у сфері металургії та активне проникнення Китаю на ринки центральноазійських держав, особливо у сферу кольорової металургії. Це пов'язано з масштабною програмою авіа– та космічного будівництва у КНР.

На регулярній основі з 2020 р. започатковано механізм зустрічей керівників зовнішньополітичних відомств Китаю та країн ЦА у форматі «Китай + ЦА». У травні 2023 р. рівень існуючого формату взаємодії було розширено і проведено перший саміт «Китай – Центральна Азія» на рівні глав держав [4] за вже існуючою аналогією діалогових майданчиків «Республіка Корея – Центральна Азія», «країни ЦА + США», «Центральна Азія плюс Японія», саміт лідерів «ЄС – Центральна Азія», саміт «Центральна Азія – Німеччина», саміт «Центральна Азія – РФ».

Важливою складовою зовнішньополітичної стратегії КНР впродовж останніх десяти років є реалізація міжнародного проєкту «Один пояс, один шлях» [5]. Цей інтеграційно-інституціональний міжнародний проєкт фактично має стати частиною чинних стратегій економічного розвитку держав ЦА, що відповідно посилить і поєднає китайську ініціативу з ініціативами та національними стратегіями розвитку держав ЦА, зокрема новою економічною політикою Казахстану «Нурли Жол» («Шлях у майбутнє»), Національною програмою розвитку Киргизстану до 2026 р., Національною стратегією розвитку Республіки Таджикистан на період до 2030 р., стратегією «Відродження Великого шовкового шляху» Туркменістану та Стратегією розвитку Нового Узбекистану на 2022–2026 роки.

Значну увагу сторони приділяють транспортній складовій співробітництва. Країни реалізують проєкти з будівництва та модернізації автомобільних і залізничних шляхів сполучення, орієнтованих на забезпечення транзиту товарів між Азією та Європою. Річний

обсяг зовнішньої торгівлі між КНР та ЄС уже зараз перевищує 600 млрд дол. США за середньорічного зростання у 8 %.

У 2015 р. в Пекіні було створено Азіатський банк інфраструктурних інвестицій. Його учасниками також є держави ЦА, за винятком Туркменістану, зокрема Казахстан (квітень 2016 р.), Киргизстан (квітень 2016 р.), Таджикистан (січень 2016 р.), Узбекистан (листопад 2016 р.).

Також розвиваються відносини на двосторонньому та багатосторонньому рівні в культурно-освітній сфері. Держави ЦА долучилися до низки освітніх програм, а саме: Стратегічний союз вищих учбових закладів «Одного поясу і одного шляху», Туристичний союз міст «Одного поясу і одного шляху» тощо.

Отже, найбільшу економічну вагу і вплив на Центрально-Азіатський регіон в останні десятиріччя має Китай, збільшуючи рік у рік свій вплив і присутність у Центральній Азії. Цей регіон має важливе стратегічне географічне положення, і тому є важливою ланкою у зовнішній політиці Китаю щодо суміжних країн і реалізації власної стратегії руху на захід. Крім зазначеного, Центральна Азія є одним із найважливіших регіонів Китаю з точки зору політики та безпеки. Лідери держав ЦА також вбачають важливість Китаю для регіону та його роль у досягненні їхніх цілей економічного та соціального розвитку.

Література:

1. Дорошко М. С., Чекаленко Л. Д. Геополітичні впливи на трансформацію країн Центральної Азії. Особливості суспільно-політичної модернізації країн пострадянського простору : монографія / за ред. А. Г. Бульвінського. Київ : Фенікс, 2017. С. 121–136.

2. Khitakhunov A. Economic Cooperation between Central Asia and China. Eurasian Research Institute. URL: <https://www.eurasian-research.org/publication/economic-cooperation-between-central-asia-and-china/> (дата звернення: 15.11.2023).

3. Assel Satubaldina. Kazakhstan Should Make Use of Cooperation with China, Say Experts // The Astana Times, 25 May 2023. URL: <https://astanatimes.com/2023/05/kazakhstan-should-make-use-of-cooperation-with-china-say-experts/> (дата звернення: 16.11.2023).

4. 中国-中亚峰会、中华人民共和国外交部、2023年5月18-19日. URL: https://www.mfa.gov.cn/web/ziliao_674904/zt_674979/dnzt_674981/zgzyfh/ (дата звернення: 25.10.2023).

5. 中国一带一路网、国家发展和改革委员会、新华通讯社. URL: <https://www.yidaiyilu.gov.cn/> (дата звернення: 05.11.2023).